

INSTITUTUL DE INVESTIGARE
A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI
MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Dalia BĂTHORY • Ștefan BOSOMITU • Luciana JINGA
(coordonatori)

CONSTRUCȚII ȘI DECONSTRUCȚII DE-A LUNGUL UNUI SECOL

Istoriile Partidului Comunist

**Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc**

Volumul XVI, 2021

INSTITUTUL DE INVESTIGARE
A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI
MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc
București, Str. Alecu Russo nr. 13-19, sector 2;
Tel.: 0213167565/0213167557; Fax: 0213167552
e-mail: office@iicmer.ro
www.iicmer.ro

Volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc.

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor aparține autorilor.

© 2021 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Prima comemorare a grevelor de la Atelierele CFR „Grivița” (16 martie 1945); Fototeca online a comunismului românesc (cota 63/1945), iicmer.ro

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

INSTITUTUL DE INVESTIGARE A CRIMELOR COMUNISMULUI
ȘI MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Construcții și deconstrucții de-a lungul unui secol: istoriile Partidului Comunist / Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. – Iași: Polirom, 2021

ISSN 2344-6285

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	7
<i>Cuvânt-înainte</i>	11
Rescrierea sub comunism a istoriei PCR din timpul dictaturii regale (1938-1940) (<i>Cristian Vasile</i>)	15
Strategie, adaptare, improvizare. PCR în contextul politic postbelic, 1944-1947 (<i>Emanuel Copilaș</i>).	49
Între social-democrație și comunism: o scurtă biografie a lui Lajos Jordáky (<i>Antal Róbert-István</i>)	75
„Un partid în permanentă luptă cu el însuși”. Considerații privind controlul și epurarea cadrelor în PCR/PMR (1945-1965) (<i>Ștefan Bosomitu</i>)	101
Partidul Comunist și intelectualitatea. Lupta pentru legitimare și inventarea dușmanului. Studiu de caz: Procesul Noica-Pillat (<i>Andrei Dălălu</i>).	145
Despre rațiunile constituirii Frontului Unității Socialiste, 1968 (<i>Cezar Stanciu</i>).	173
Construcția și deconstrucția imaginii Partidului Comunist prin diplomație culturală. Dan Hăulică în documentele Securității (<i>Cosmin Năsui</i>)	191
Statul, victimă a corupției? Discursul anticorupție în ultima fază a regimului comunist din România (<i>Alexandra Oprea</i>).	233
<i>Recenzii</i>	253

Nici măcar prevederile generoase ale Statutului nu aveau să fie respectate în anii imediat următori. Ba chiar mai mult, PCR avea să aleagă calea politicilor agresive în ce privește recrutarea de membri de partid. Astfel, porțile partidului aveau să fie deschise larg oricărui doritor, promovându-se principiul recrutărilor în masă, fără formalități inutile. Ana Pauker¹, secondată de Miron Constantinescu², au supervizat în perioada 1945-1947 această campanie care a transformat acel grupuscul într-un partid de mase în decursul a doar câțiva ani. Revenind pe tărâmul tern al detaliilor statistice, gonflarea artificială a efectivelor partidului poate fi exprimată elocvent de cifre. Astfel, dacă în februarie 1945 partidul număra aproximativ 15.000 de membri³, știm că trei ani mai târziu depășise 1.000.000. Un calcul simplu ne relevă faptul că, în intervalul februarie 1945 – februarie 1948, în fiecare zi deveneau membri ai Partidului Comunist mai bine de 976 de persoane, adică aproximativ 40 de persoane/oră.

Această creștere galopantă, necesară partidului în căutarea unui eșafodaj care să justifice pretențiile de întâietate politică, avea să fie stopată odată cu preluarea totală a puterii. Congresul ce avea să desăvârșească unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat prin crearea PMR (februarie 1948) a consemnat și unificarea efectivelor celor două partide, astfel încât noul PMR grupa un număr de 1.084.372 de membri. Până la sfârșitul aceluiași an, efectivele PMR aveau să se reducă semnificativ (962.242 de membri)⁴ – partidul operând o selecție a noilor cadre, prin intermediul procesului de validare a calității de membru al PMR. Această campanie de curățire i-a vizat în principal pe membrii PRM proveniți din Partidul Social-Democrat, iar fundamentul și pretextul operațiunii ar fi fost motivate de permeabilitatea structurilor PSD⁵. Lăsând la o parte că nu avem informații foarte explicite referitoare la modalitățile prin care s-a realizat această „validare” a calității de membru, rămâne să contabilizăm detaliul că, în intervalul februarie 1948 – noiembrie 1948, Partidul Muncitoresc a exclus din rândurile sale 122.130 de membri. Știm bunăoară că 26.944 dintre aceștia fuseseră excluși până în luna mai, o statistică indicând efectivele partidului în mai 1948 la 1.057.428 de membri⁶.

1. Pentru detalii legate de implicarea Anei Pauker în campania de recrutare de membri de partid în anii 1945-1947, vezi Robert Levy, *op. cit.*, pp. 74 și urm.
2. Vezi Ștefan Bosomitu, *Miron Constantinescu*, pp. 141-144.
3. Ioan Chiper, „Considerații privind evoluția numerică și compoziția etnică a PCR, 1921-1952”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21, 4/1998, p. 34.
4. ANIC, fond CC al PCR – Colegiul Central de Partid (documente interne), dosar 7/1950, f. 38.
5. Nicolae Jurcă, *Istoria social-democrației din România*, Editura Științifică, București, 1994, pp. 378-379.
6. Dan Cătănuș, Gheorghe Neacșu, „Componenta PCR în perioada 1945-1970. Evaluări statistice”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21, 4/1998, pp. 154-171.

În toamna anului 1948, PMR a demarat ampla operațiune/campanie de verificare a membrilor de partid¹. *Verificarea*, care va căpăta atributele unei campanii de epurare programatică și nonviolentă, reprezenta o tentativă de corectare și ajustare a componenței corpului sociopolitic al partidului. Acțiunea nu era o măsură excepțională a regimului de la București – campanii similare fiind demarate și în celelalte state ale Blocului Sovietic aproximativ în aceeași perioadă –, dar era dictată de o necesitate stringentă de „curățire” a rândurilor partidului de dușmanii infiltrați în interior ca urmare a campaniilor de recrutări masive postbelice². Rapoartele ulterioare campaniei de verificare, desfășurată în intervalul noiembrie 1948 – aprilie 1950, menționează cifre contradictorii, semn că aparatul birocratic al PMR opera ajustări pe mai multe planuri paralele. Astfel, dintre cei 962.242 de membri – raportați ca reprezentând efectivele PMR în noiembrie 1948 –, statisticile de la încheierea verificărilor nu mai menționau decât un număr de 913.027 care fuseseră „verificați”³. Diferența de aproape 50.000 de membri (mai precis, 49.215) poate fi explicată numai în parte prin epurările operate de Comisia de Control a CC al PCR/PMR, structură care își continua activitatea în paralel cu Comisia Centrală de Verificare. În realitate, mulți dintre foștii membri ai PCR/PMR aveau să refuze (din varii motive) *verificarea*, autoexcluzându-se astfel din partid.

În urma campaniei de verificare a membrilor de partid, conform datelor oficiale, aveau să fie excluși din PMR 192.881 de membri, reprezentând 21.13% din efective. Dincolo de cifrele care se regăsesc în documentele de partid, matematica ne indică faptul că numărul celor excluși în perioada 1948-1950 este mult mai mare, întrucât ar trebui să îi cuprindă și pe cei 122.130 care nu sunt validați ca membri ai PMR în 1948, cât și pe cei 49.215 membri care nu au făcut, din varii motive, obiectul verificărilor. Astfel, un calcul simplu ne indică faptul că în perioada februarie 1948 – iunie 1950 au fost excluși din PMR nu mai puțin de 364.226 de membri, adică 33,58% din numărul membrilor de partid din februarie 1948.

În paralel cu politicile excluzive agresive, PMR a stopat temporar și adeziunile de noi membri. Reluarea procesului de primire de noi membri de partid avea să fie una dintre hotărârile ședinței plenare a CC al PMR din mai 1950, care marca încheierea campaniei de verificare a membrilor de partid demarate în 1948⁴. În

1. În ședința din 27 iulie 1948 a Secretariatului CC al PMR avea să se hotărască demararea acțiunii de verificare a membrilor de partid, conform unui proiect prezentat în ședință de Alexandru Moghioroș, ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 16/1948, ff. 1-4.
2. Zbigniew Brzeziński, „The Pattern of Political Purges”, în *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, vol. 317, *The Satellites in Eastern Europe*, Mai, 1958, pp. 79-87.
3. ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 19/1950, f. 2.
4. Vezi ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 51/1950, ff. 9-22. Materialul se regăsește și publicat în „Rezoluția ședinței plenare a CC al PMR cu privire la rezultatele verificării

conformitate cu hotărârile ședinței plenare, primirea de noi membri se făcea individual, în baza unei cereri scrise, a unui chestionar (adeziune) și a recomandărilor a cel puțin doi membri de partid cu un stagiul de cel puțin trei ani. Organizațiilor de bază le era pus în vedere că procentul muncitorilor din rândul viitorilor membri trebuie să fie de cel puțin 80%, celorlalte categorii sociale fiindu-le repartizate locuri eligibile în cuantum maxim de 20%. Rațiunea acestei decizii era explicată prin nevoia/dorința de a atinge, în doi, trei ani, un cuantum al elementelor proletare din PMR de cel puțin 60%. Era impusă și obligativitatea unui stagiul de candidatură, cu durate variabile. Astfel, muncitorilor din industria grea li se impuneau cel puțin șase luni de stagiul de candidatură, celorlalte categorii de muncitori un an, în vreme ce pentru celelalte categorii sociale stagiul trebuia să dureze cel puțin 18 luni. Condițiile de primire a celor din urmă erau condiționate și de depunerea a cel puțin patru recomandări din partea unor membri de partid cu o vechime de cel puțin 4 ani¹.

Hotărârile ședinței plenare din mai 1950 nu aveau să-și găsească o punere în practică până în 1952, când chestiunea reluării procesului de primire a noi membri de partid a fost readusă în atenția conducerii PMR. În ședința din 8 martie 1952 a Biroului Organizatoric al CC al PMR s-au reluat discuțiile referitoare la admiterea de noi membri în partid. S-a hotărât, din nou, demararea acestui proces, însă au fost aduse modificări „Instrucțiunilor Comitetului Central al PMR în legătură cu reînceperea primirii de noi membri de partid”, impunându-se categorii de postulanți eligibili, cât și corectări în privința numărului de recomandări necesare fiecărei categorii în parte². Astfel, grupa I îi avea în vedere doar pe muncitorii din industria grea cu un stagiul în producție de cel puțin cinci ani. Acestora le erau solicitate doar două recomandări ale unor membri de partid cu un stagiul de cel puțin trei ani. Grupa a II-a era divizată în două subgrupe, după cum urmează: prima îi grupa pe muncitorii din industria grea cu stagiul în producție de mai puțin de cinci ani și pe muncitorii din celelalte ramuri industriale cu un stagiul de producție mai mare de cinci ani; subgrupa a doua îi includea pe muncitorii din alte ramuri decât industria grea cu un stagiul de producție mai mic de cinci ani, pe muncitorii de la SMT-uri (Stații de Mașini și Tractoare) și GAS-uri (Gospodărie Agricolă de Stat), muncitori agricoli, membrii gospodăriilor colective, țăranii săraci, inginerii și tehnicienii care provin din rândurile muncitorilor, țăranilor colectiviști și țăranilor săraci. Postulanților din subgrupa I le erau solicitate și cel puțin trei

membrilor de partid și la primirea noilor membri de partid (iulie 1950)”, în *Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1948-1950*, București, 1950, pp. 239-258.

1. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 51/1950, ff. 18-19.

2. *Ibidem*, dosar 16/1952, ff. 1-24.

recomandări din partea unor membri de partid cu un stagiu de cel puțin patru ani, în vreme ce celor din subgrupa II, nu mai puțin de patru recomandări din partea unor membri de partid cu o vechime de cel puțin 5 ani. În fine, exista și o a treia categorie, care îi cuprindea pe „alți țărani muncitori, intelectuali, funcționari, mici meseriași care nu exploatează munca altora, membrii cooperativelor de producție meșteșugărești și alții”, cărora, pentru a putea fi primiți în partid, le erau solicitate cel puțin cinci recomandări din partea unor membri de partid cu un stagiu de cel puțin șase ani¹. Categoriilor le erau impuse și stagii minime de candidatură, după cum urmează: celor din categoria I, cel puțin șase luni; celor din categoria a II-a, cel puțin 12 luni; celor din categoria a III-a, cel puțin 18-24 de luni.

Condițiile severe impuse de hotărârea Biroului Organizatoric din martie 1952 aveau să ducă la o reluare lentă și anevoioasă a procesului de admitere de noi membri, iar rezultatele nu aveau să fie nici pe departe cele scontate. O „informare” asupra evoluției procesului de primire de noi membri de partid avea să fie discutată în ședința Secretariatului CC al PMR din 25 iunie 1955². Conform acesteia, în perioada mai 1952 – iunie 1955 organizațiile de bază primiseră 66.280 de candidați; dintre aceștia, doar 46.155 fuseseră confirmați de comitetele raionale, orășenești și regionale ale partidului – ceea ce ne indică o medie de 15.385 de candidați/an. Din rândul acestor candidați, în intervalul temporar menționat, 8.146 fuseseră admiși ca membri ai PMR. Informarea făcea și precizări în legătură cu nerespectarea procentului de postulanți muncitori, stabilit de „Instrucțiunile” din 1950 la 80% – astfel, în iunie 1955, procentul muncitorilor din rândul candidaților era de doar 43,94%, dintre care doar 37,45% erau muncitori care lucrau în producție. Procentul nu fusese respectat nici în cazul candidaților care fuseseră admiși ca membri, dintre cei 8.146 de subiecți, doar 5.478 (67,25%) fiind muncitori³.

Evoluțiile economice și politice, cât și nevoia partidului de a se deschide dincolo de țintele inițiale au impus o redefinire a principiilor de admitere a candidaților și a membrilor de partid. Proiectul de „instrucțiuni” cu privire la modul în care se face primirea de membri de partid, dezbătut în cadrul ședinței Secretariatului CC al PMR din 9 aprilie 1956, propunea o relaxare a condițiilor stabilite în 1952⁴. Deși menținea cele trei categorii de postulanți, prevederile noilor „instrucțiuni” lărgeau compozițiile acestor categorii – astfel, categoria I îi cuprindea pe toți muncitorii din industrie cu un stagiu în producție mai mare de cinci ani. La fel, era revizuit și numărul recomandărilor necesare, nu însă și stagiile de candidatură necesare. Ba chiar mai mult, acestea erau prelungite cu șase luni, dându-se însă organizației

1. *Ibidem*, ff. 20-24.

2. *Ibidem*, dosar 50/1955, ff. 1-3.

3. *Ibidem*, ff. 4-12.

4. *Ibidem*, dosar 36/1956, ff. 1-7.

de bază prerogativa de a decide reducerea cu șase luni a stagiului numai în cazul muncitorilor din industrie care „dovedesc prin fapte că îndeplinesc condițiile de a fi membri de partid”¹. În ciuda tuturor restricțiilor impuse, numărul candidaților a crescut într-un ritm accelerat. Dacă statisticile din iunie 1955 indicau un număr de 46.155 de candidați, la 31 decembrie 1956 numărul acestora crescuse la 86.452², iar un an mai târziu, la 129.971 de candidați, care se alăturau celor 565.779 de membri de partid (31 decembrie 1957)³.

Așa cum am precizat în debutul acestui studiu, anul 1957 marchează începutul unei noi evoluții accelerate a numărului membrilor de partid. Dacă punctul de maxim regres, în raport cu cifrele din februarie 1948, fusese atins în decembrie 1955, când partidul număra 538.815 de membri, evoluțiile din următorii doi ani, deși pozitive, au fost lente : 550.899 la 31 decembrie 1956 (cu un plus de 12.084 de noi membri) și 565.779 la 31 decembrie 1957 (cu un plus de 14.880). În anii următori, cifrele au urmat un trend ascendent, care s-a accelerat la începutul anilor 1960 :

Tabelul 1. *Evoluția numărului membrilor de partid în perioada 1958-1965 (cifrele indică atât numărul membrilor de partid, cât și al candidaților)*

Decembrie 1958	749.860
Decembrie 1959	807.140
Decembrie 1960	859.024
Decembrie 1961	901.365
Decembrie 1962	1.045.680
Decembrie 1963	1.239.606
Decembrie 1964	1.337.847
Iunie 1965 ⁴	1.454.727

Sursa : Dan Cătănuș, Gheorghe Neacșu, „Componenta PCR în perioada 1945-1970. Evaluări statistice”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 21, 4/1998, pp. 154-171 ; tabel realizat de autor

Evoluția accelerată ulterioară anului 1962, ce se poate lesne distinge din cifrele prezentate, este explicabilă prin reconsiderarea condițiilor de primire a membrilor de partid, survenită în toamna anului 1962. În cadrul ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 13 noiembrie 1962 a fost discutat proiectul de „Instrucțiuni”, privind modul în care se face primirea de membri și candidați de partid⁵. Documentul fusese elaborat ca urmare a sarcinilor stabilite de Congresul al III-lea al PMR

1. *Ibidem*, ff. 32-44.

2. *Ibidem*, dosar 74/1957, f. 38.

3. *Ibidem*, dosar 16/1958, vol. 2, f. 14.

4. Congresul al IX-lea al PCR.

5. ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 28/1962, ff. 1-4.

(decembrie 1961) și a rezoluției ședinței plenare a CC al PMR din aprilie 1962 referitoare la „întărirea continuă a rândurilor partidului”. În fapt, principiile de bază în legătură cu primirea de noi membri de partid rămâneau neschimbate, păstrându-se împărțirea postulanților în categorii, necesitatea recomandărilor și a stagiului obligatoriu. În realitate, condițiile de admitere erau foarte mult relaxate. Postulanții erau împărțiți în doar două categorii care cuprindeau practic toți „oamenii muncii” : prima categorie îi cuprindea pe muncitori, țărani colectivști, ingineri, tehnicieni, oamenii de știință și cercetătorii științifici ; cea de-a doua îi reunea pe țărani întovărășiți sau cu gospodării individuale, intelectuali, membri ai cooperativei de producție meșteșugărești și alți oameni ai muncii. Erau revizuite și numărul recomandărilor necesare : două pentru cei din prima categorie ; trei pentru cei din categoria a doua, iar stagiul de candidatură era stabilit la 12, respectiv 18 luni, cu mențiunea că pentru muncitori și țărani colectivști acesta putea fi redus la numai șase luni¹.

Modificarea condițiilor de admitere în partid ce survine în 1962 reprezintă o consecință a unei profunde schimbări de paradigmă în legătură cu dilema binomială *loialitate politică vs competență*. Dacă în anii de consolidare ai regimului loialitatea politică sau apartenența socială erau considerate esențiale în procesul de recrutare de noi membri, evoluțiile politice, sociale și economice ulterioare aveau să încline balanța către competențe, educație și aptitudini. Iar această schimbare nu era o opțiune a partidului, ci mai degrabă o consecință a politicilor pe care acesta le-a promovat de-a lungul anilor. Securizarea politică a regimului avea să permită partidului să implementeze politici ce vizau creșterea economică și a nivelului de trai al populației, iar îndeplinirea acestor deziderate era condiționată și de înregimentarea unei „intelighenții” socialiste. Chestiunea era la îndemâna partidului, întrucât, de-a lungul celor mai bine de 14 ani, avusese răgazul să educe o cohortă de specialiști proveniți din medii sociale paupere, care împărtășeau valorile și idealurile partidului. În aceste condiții, standardele precum loialitatea politică sau apartenența socială deveneau desuete, întrucât deasupra și dincolo de acestea partidul putea opera cu noi criterii de selecție, precum competențele, educația sau aptitudinile². Această schimbare de paradigmă avea să influențeze trecerea de la practicile organizatorice ce vizau edificarea unui partid ce trebuia să fie o „avangardă a proletariatului” către ideea unui partid de mase.

1. *Ibidem*, ff. 70-83.

2. Vezi, pe larg, Cătălin Augustin Stoica, „Once upon a Time There Was a Big Party : The Social Bases of the Romanian Communist Party” (Part I), în *East European Politics and Societies*, vol. 19, nr. 4/2005, pp. 686-716 ; Cătălin Augustin Stoica, „Once upon a Time There Was a Big Party : The Social Bases of the Romanian Communist Party” (Part II), în *East European Politics and Societies*, vol. 20, nr. 3/2006, pp. 447-482.